

Anton Pannekoek, "Socialistische vredesvoorwaarden" (1915)

Daar in deze oorlogstijd het verlangen van brede kringen van arbeiders en burgers naar de vrede gaat, is ook het streven van talrijke socialisten en niet-socialisten op de vrede gericht. Verlangen naar den vrede is ook het natuurlijkste gevoel, strijd voor de vrede is ook de eerste en belangrijkste taak voor ieder sociaaldemocraat. Maar bij dit verlangen blijven velen niet staan. Zij menen, dat het nodig is, vast te stellen, hoe naar socialistische principes de vrede moet zijn. Van verschillende zijde houdt men zich bezig „socialistische” vredesvoorwaarden te bedenken en te publiceren, waarvoor dan propaganda moet gemaakt worden. Dat kan wel een aardig spelletje voor tijdverdrijf zijn, evenals wanneer iemand gaat bedenken: wat zou ik doen, als ik koning was? Maar wanneer sociaaldemocraten over de vraag fantaseren: hoe zouden wij de vrede inrichten, wanneer wij baas waren? — dan is dat in zoverre dwazer, dat er, als wij baas zijn, helemaal geen kwestie van oorlog en bijzondere vredesvoorwaarden meer kon zijn. En dit tijdverdrijf kan schade doen, wanneer het arbeiders, die anders goede krachten voor de serieuze praktische strijd zouden van die strijd afhoudt.

Wij hebben op het utopische van een dergelijk Socialistisch Vredesprogramma gewezen in een artikel in de Maart-aflevering van De Nieuwe Tijd.¹ Wij willen dat hier nog wat aanvullen. Men behoeft slechts de inhoud van zulke vredesprogramma's te beschouwen om hun betekenis dadelijk te zien. Als hoofdpunt, waar ieder sociaaldemocraat het vanzelf mee eens is staat er natuurlijk in: geen veroveringen! Daarmee kan ieder, die geen imperialist geworden is meegaan. Zodra er echter bijgevoegd wordt: geen oorlogsschatting! is die eenheid van de sociaaldemocratie al weg. Het klinkt heel mooi; en het is ook goed te keuren, dat sociaaldemocraten van het overwinnend land hun regering bestrijden, wanneer deze de overwonnene een oorlogsschatting wil afpersen. Toen dit echter voor enige maanden genoemd werd als een van de punten voor de Kopenhaagse vredesconferentie, schreef de Amerikaanse socialist Walling in een artikel met opschrift: „Zullen socialisten van de wereld zich door de keizer laten gebruiken?” dat deze eis: geen schadevergoeding — dat is de naam voor oorlogsschatting — zeker heel aangenaam voor de Duitse regering en de Duitse arbeiders was, maar door socialisten van andere landen niet geaccepteerd kon worden.

Het Duitse militaire bewind heeft België economisch ten gronde gericht, door verwoestingen, niet alleen die van oorlog onafscheidelijk zijn, maar vooral door reusachtige rekwisities en geldafpersingen. De Belgen zullen, als hun bondgenoten aan de winnende hand zijn, schadevergoeding eisen. Zonder twijfel zullen de echter de sociaaldemocraten uit de Entente landen en, zoals blijkt, ook de Amerikaanse, dat billijk vinden. Zonder twijfel zullen echter de Duitse sociaaldemocraten daar met alle macht tegen zijn: geen schadevergoedingen of oorlogsschattingen! heeft Kautsky reeds geproclameerd. Het is gemakkelijk, dit op papier te zetten als mooie leuze. Maar wie zal beweren, dat het een onrecht zou zijn, en door ons bestreden moet worden, dat België een schadeloosstelling krijgt? Misschien zegt iemand: schadeloosstelling is geen oorlogsschatting. Maar waar is de grens? Schade, zware kosten hebben ook Frankrijk, Engeland, Rusland gehad, evengoed als Duitsland en Oostenrijk zelf.

¹ Anton Pannekoek, De sociaaldemocratie en de oorlog, deel IV De vrede. in De Nieuwe Tijd 1915 blz.69/84, 137/151.

Wat bewijst dit? Dat men met een abstract "socialistisch" rechtvaardigheidsbegrip in de werkelijke praktijk van wereldstrijd tussen kapitalistische roofstaten niets kan utrichten.

Nemen we nu dat andere hoofdpunt, waarmee ieder het eens is: geen veroveringen! Natuurlijk is het goed en nodig en plicht, dat sociaaldemocraten in hun eigen land hun eigen regering bestrijden, als deze veroveringen wil maken — als deel van de strijd en het protest tegen de gehele imperialistische roofpolitiek. Maar iets geheel anders is het, wanneer sociaaldemocraten van alle landen bijeenkomen en als basisprincipe vaststellen: niemand mag veroveringen maken. Dit kan een uitdrukking zijn van het basisprincipe: alle mensen, groepen, provincies, naties moeten zelf door stemming of hoe dan ook beslissen, waar ze bij willen behoren en hoe ze geregeerd willen worden. Dit is een toekomstprincipe dat dienen kan, om het karakter van een socialistische samenleving duidelijk te maken. Maar daar ons nu de macht ontbreekt, en het kapitalisme nog meester is, heeft dit als regeling voor het heden geen praktische waarde. Wil men toch die eis als praktische eis stellen, bedoeld voor de praktijk van morgen, als de vrede gesloten wordt, dan betekent ze eenvoudig: alle grenzen zo laten als ze zijn! Behoud van het status quo!

Marx heeft meer dan eens zijn sarcasme uitgestort over de geesteloze impotentie van de politiek van het status quo. Terwijl de wereld voortdurend gerevolutioneerd wordt, het oude ineens stort en de ontwikkeling nieuwe politieke vormen doet ontstaan, kan een politiek, die niets wil dan krampachtig aan de oude grenzen vasthouden, slechts als uitvloeisel van volkomen onwetendheid omtrent die ontwikkeling bestaan. Hoeveel te meer geldt dat nu, nu de ontwikkeling zoveel geweldiger, zoveel stormachtiger en sneller geworden is! Men behoeft slechts een ogenblik zijn ogen op de werkelijkheid van nu te vestigen, op het imperialisme, om te zien dat die z.g. socialistische vredeseis van geen verovering eigenlijk geheel buiten de realiteit staat, buiten de kwesties, waar het nu om gaat. Verovering is tegenwoordig heel wat anders dan vroeger. Als Duitsland België wil annexeren, is dit niet met het doel om de Belgen te onderwerpen, van hun land en hun onafhankelijkheid te beroven — dit is bijkomstig — maar om zeekust en havens te krijgen, die Duitsland in de wereldpolitiek sterk maken tegen Engeland.

De burgers en boeren, de mensen en volken, zowel de eigen als de vreemde, zijn slechts werktuigen, dingen, waarom en waarmee gehandeld wordt voor de grote imperialistische doeleinden. Wie in de oorlogen van nu niets ziet dan vraagstukken van onafhankelijk volksbestaan van mensen in Europa, ziet ze al te zeer van kleinburgerlijk standpunt. Een kleinburgertje, een boer kan bij dit alles als belangrijkste gezichtspunt zien: ik wil met mijn volksgenoten onafhankelijk van vreemden mijn leven regelen, mijn zaken doen. Maar het gezichtspunt, dat de praktijk van nu bepaalt, is dat van het grootkapitaal: Wereldmacht door Wereldoorlog, om de wereld onder het juk van het grootkapitaal te brengen.

Anders gezegd: de vraagstukken, waarom deze oorlog gevoerd wordt, liggen buiten Europa. Waar verovering in Europa voorkomt, is het als bijzaak, als hulpmiddel. Misschien wordt gezegd: het is onze bedoeling, dat onze socialistische vredeseis ook voor de buiten-Europese gebieden geldt. Dus dat bij den vrede ieder land zijn koloniën en bezittingen terugkrijgt: status quo ante [de vroegere toestand]. Maar kon deze stelregel voor Europa nog een gezonde zin hebben als vooruitzien in een socialistische toekomst, zo wordt zij, op de kolonie-gebieden toegepast, werkelijk tot een uiting van impotent conservatisme. Zal een socialistisch congres moeten en kunnen verklaren, dat Indië [India] onder de uitbuiting van de Engelse bourgeoisie, Insulinde [Indonesië] onder die van de Nederlandsche zal blijven? De grote oorzaak van den oorlog van nu was juist, dat Duitsland te weinig koloniaal bezit had voor de geweldige

expansiezincht van zijn reusachtige kapitaalmacht. Een herstel van de ouden toestand, ook t.o.v. koloniaalbezit, betekent een nieuwe oorlog voorbereiden.

Wil een socialistisch congres vredesvoorwaarden bedenken, die toekomstige oorlogen zo goed mogelijk verhinderen, dan zal het er niet buiten kunnen, op de voorstellen in te gaan, die indertijd de socialistische imperialist Gerhard Hildebrand deed.*) Deze wilde, om oorlog te verhinderen, een nieuwe verdeling van het koloniaal bezit bij vreedzaam onderling overleg en goedvinden.

Wie te veel had voor zijn bevolking en zijn kapitaalmacht, (Portugal, Nederland, België, Engeland) zou daarvan aan de minderbedeelden (Duitsland, Italië, Oostenrijk) wat moeten meegeven. Dat zou iets zijn voor een socialistisch congres, de gehele niet-kapitalistische wereld naar "recht en billijkheid" te verdelen tussen de grote en kleine imperialistische landen! Natuurlijk zou, nu en dan, b.v. elke 20 jaar, een nieuwe verdeling plaats moeten hebben, wanneer intussen nieuwe kapitaalmachten naar boven kwamen en andere in betekenis achteruitgingen. Maar hoe te doen, als dan Indische, Chinese, en Egyptische socialistische onafhankelijkheid eisen? Elke regel meer, om dit plan nader uit te werken, is een satire meer. En toch — zolang de sociaaldemocraten, die vredesprogramma's opstellen, deze hoofdkwestie van oorlog en vrede, het koloniaalbezit in de werelddelen, buiten beschouwing laten, tonen zij enkel, dat ze niet op de hoogte van hun tijd zijn, dat ze buiten de realiteit fantaseren. Zolang is hun eis van geen veroveringen slechts een jammerkreet van de door de maatschappelijke ontwikkeling onder de voet gelopenen, die alleen maar wensen, dat hun rust en veiligheid verzekerd wordt: de rest van de wereld kan hun niet schelen, daarvan weten ze niets.

Het proletariaat kan niet net doen, of er geen imperialisme is. Al kennen de meesten het nog niet: de sociaaldemocratie is er, om hun dat te leren. Zij, die midden in die reusachtige ontwikkeling staan, kunnen die niet negeren, maar moeten trachten, hun praktijk daaraan aan te passen. Zij moeten óf meegaan: uit zwakte, uit besef dat verzet nutteloos is, of uit egoïsme, uit het geloof, dat het hun belang is, met de bourgeoisie samen voor nieuw bezit en nieuwe markten te vechten — en dan door meer of minder socialistisch klinkende leuzen in 't binnenland deze pro-imperialistische houding maskeren. Of zij moeten het imperialisme bestrijden: de eigen macht ertegen in opbouwen, ieder in zijn eigen land de arbeiders tot de praktische politieke strijd tegen regering en bourgeoisie organiserend en in krachtige acties die strijd voerend. Dit laatste is de revolutionaire weg. Maar het opstellen van socialistische vredesvoorwaarden kan slechts ertoe leiden, de ogen van de arbeiders van de imperialistische werkelijkheid af te wenden, en hun gedachten met utopische ideeën te vullen.

*) Hij is toen wegens zijn ideeën uit de Duitse partij gezet. Billijk zou het zijn, wanneer hij er nu als erelid weer binnengehaald werd.

Bron

A.P., Vredesvoorwaarden in De Tribune, 27-2-1915. Transcriptie, modernisering van de taal en toevoegingen tussen vierkante haken: F.C. 2024.